

Dyster lesning

34

Levekår i nedgangstider er tema for en innholdsrik og opplysende rapport som gjennomgår velferdsutviklingen i Sverige de siste 20 år. Det statistiske grunnlagsmaterialet for undersøkelsen utgjøres blant annet av intervjuer av 160 000 personer i perioden 1975-1995. Levekårenes utvikling i en periode med nedgangstider og massearbeidsledighet står i fokus. Vi får også presentert elitesnes levekår, et prosjekt som burde inspirere levekårsstatistikere i Norge.

Espen Søbye

I 1974 utførte Statistiska Centralbyråen (SCB) på oppdrag fra Riksdagen den første årlige undersøkelsen av levevilkårene i Sverige. Samme året opprettet Sveriges officiella statistik (SOS) en ny publikasjonsserie; "Levnadsförhållanden". I serien er det til nå gitt ut 90 publikasjoner, *Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975-1995*, er den 91. rapporten i serien. Publikasjonen markerer derfor en milepæl på flere måter, SCB har benyttet jubileet til å gi en analyse og en oversikt av velferdsutviklingen i de siste 20 år.

Samarbeid mellom byråfolk og eksterne forskere

De 670 store dobbeltspaltede sidene, som rapporten består av, er resultatet av et samarbeid mellom SCB i Stockholm og Örebro, Sociologiska institutionen ved Umeå universitet og Institutet för Social Forskning ved Stockholms universitet. Joachim Vogel og Lars Hall ved SCB har vært redaktører. Samarbeidet mellom statistikere og frittstående forskere er tilsiktet, ifølge Jan Carlings (SCBs direktør) forord. Den offisielle statistikken trenger både begrepsmessig utdyping og støtte av "kompletterande" materiale som er samlet inn av andre instanser. Et slikt samarbeid er videre, ifølge forordet, en internasjonal trend innen sosial rapportering.

Boka består av 34 kapitler som er skrevet av én eller flere forskere. Kapitlene er organisert i sju deler. De fire første er: "Arbete och fritid", "Materielle levnadsförhållanden", "Sociala relationer", "Hälsa och omsorg", mens de tre siste er viet temaer som henger nøye sammen: "Ojämlikhet i ett 20-årsperspektiv", "Aktuella välfärdsproblem" og "Välfärdsstat i förändring". Publikasjonen innledes av redaktørene som skriver instruktivt om "Välfärdsmåttning och social rapportering", og

avsluttes av Joachim Vogel med "Svensk välfärdsutveckling under 20 år. En sammanfattning i 188 punkter". Det er naturligvis betimelig å spørre om en sammenfatning i 188 punkter virkelig fortjener betegnelsen sammenfatning, men i denne sammenhengen er svaret på det spørsmålet: ja!. Sammenfatningen kunne kanskje ha fortsatt ned til 50 eller 25 punkter. Men når SCBs undersøkelser av levevilkårene omfatter 700 variabler (indikatorer og klassifikasjonsvariabler), er det likevel ikke noen liten prestasjon å kondensere det enorme materialet som legges fram i de 34 kapitlene til 188 punkter, særlig når de er så presist formulert som her.

Endelig: Elitenes levekår

I analysene deles den svenske befolkningen inn etter de tradisjonelle kjennetegnene kjønn, klasse, generasjon, familietype, sysselsetting, etnisitet og region, men man benytter i tillegg en detaljert inndeling i hele 120 grupper. Blant annet opererer SCB med den interessante kategorien "marginal- og elitegrupper". Det som kalles marginalgruppen er "utslagna arbetare", det vil si førtidspensjonerte, uførepensjonerte og langtidsledige arbeidere, arbeidere med nedsatt arbeidsevne, utenlandske arbeidere, arbeidsløse innvandrere, mennesker uten utdanning, de som har en inntekt under normen for sosialhjelp og de som tilhører en husholdning som mottar sosialhjelp.

Elitegruppene er definert som høyere funksjonærer i det private næringslivet, sysselsatte i frie yrker, (advokater, arkitekter, leger, revisorer osv.), de politisk aktive, de 5 prosent med høyest inntekt, de 5 prosent med høyest formue og de som har gratis bil. Marginalgruppene er velkjente fra et utall undersøkelser også i Norge, mens elitegrup-

per har vært gjenstand for sørgelig liten oppmerksomhet fra levekårsstatistikere i Norge. Det er rart også fordi det var den norskamerikanske sosiologen Thorstein B. Veblen (1857-1929) som først gjorde de rike og vellykkede i det borgerlige samfunnet til objekt for analyse. Veblens bidrag var nok først og fremst kultursosiologisk, men likevel.

Et annet fortrinn publikasjonen har er to kapitler, begge skrevet av Joachim Vogel, som sammenlikner den sosiale utviklingen i Sverige med utviklingen i andre europeiske land. Det vil i praksis si med andre land i Den europeiske union (EU), men Norge er også tatt med i noen oversikter. Etter de fleste dimensjoner består EU av tre grupper land, Norden (Sverige, Danmark, Finland

og Norge), Syd-Europa (Hellas, Italia, Spania og Portugal) og Mellom-Europa, hvor f.eks. Nederland likner de nordiske landene, mens Storbritannia og Irland likner mest på de sydeuropeiske. Slike avsnitt som setter velferdsutviklingen inn i en litt større geografisk sammenheng, har f.eks. manglet helt i alle utgaver av det norske "Sosialt utsyn".

"Folkhemmet" har seget noe sammen

Selv om boka er pakket full av tabeller, diagrammer og figurer (tenk bare hvor mange krysstabeller det kan bli av 120 grupper og 700 variabler), fins det et hovedperspektiv som sjelden slippes av syne. Jan Carling lanserer det i den første setningen i forordet: "Kunnskap om velfärdens fördelning och utveckling är alltid av stort intresse, och i synnerlighet i en tid av sjunkande reallöner, ekonomisk åtstramning och hög arbetslöshet". For en hvilken som helst annen 20-årsperiode fra dette århundret enn fra 1975 til 1995 ville det ikke vært tvil om at velferden og velstanden i Sverige hadde økt. Det peker også redaktørene på i sitt innledningskapittel: "Nu vid mitten av 1990-talet, kan vi konstatera att flera av folkhemmets centrala målsättningar har förlorat terräng". Den fulle sysselsettingen er blitt erstattet av "lägre sysselsättningskvoter" og høyere arbeidsledighetsnivå. Utviklingen mot større likhet i materiell velferd ble brutt på begynnelsen av 1980-tallet. "Inkomsttryggheten", som tidligere var garantert av generøse overførings-systemer, er nå erstattet av "inkomstbortfall vid sjukdom, arbetslöshet, arbetsskada och ålderdom". Dette førte i sin tur til at tryggheten ble svekket "genom den objektivt sett ökande risken för att inte kunna försörja sig genom eget arbete". Til bildet av "folkhemmet" som har

seget noe sammen, legger redaktørene til at det har skjedd samtidig med "produktivitetsøkninger, økede exportsiffror och företagsvinster".

Redaktørene viser til de forrige oversiktspublikasjonene i serien "Levnadsförhållanden" (for eksempel nr. 50 "Det svenska klassamhället 1975-1985" og nr. 51 "Ojämligheten i Sverige 1975-1985"), og hevder at utviklingen fram til 1985 var positiv både for forbedringen av levevilkårene generelt og fordelingen av dem. Påstanden bekreftes i en rekke artikler, tabeller og diagrammer i boka. Rapporten behandler en periode med endringer som mange for bare 10 år siden ikke skulle tro var mulige, noe som gjør den til spesielt interessant ikke bare å lese, men også som en framtidig kildeskrift og et historisk dokument. Spesielt "massarbetslösheten", som redaktørene hevder har "rotet seg", var noe som få hadde forestilt seg i Sverige. Del VII av rapporten er interessante og leseverdige i denne sammenhengen, med kapitler om "Klasstruktur och social rörlighet under 1900-talet", "Social snedrekrytering i svensk skola", "Hälsoeffekter av den ekonomiska krisen - några möjliga mekanismer" og "Massarbetslösheten på 90-talet".

Hvorfor gikk det så galt?

Vi får vite at massearbeidsledigheten er en kjensgjerning, og hvilke konsekvenser og følger den har og kan ha for forskjellige grupper av befolkningen og for samfunnet som helhet. Men hva er årsaken til at det har gått sånn? Det kan naturligvis ikke all verdens statistikk, enten den framstilles i tabeller eller diagrammer, gi svar på, men i redaktørenes innledning antydes det et teoretisk rammeverk hvor man kan søke svaret. Det skilles mellom tre overgripende systemer; markedet,

sosiale nettverk og offentlig sektor, eller markedet, privatlivet og politikken, eller den lille verden (familien) og den store verden (markedet og offentlig sektor). Endringene som har skjedd siden 1975 skyldes endringer i styrkeforholdet mellom disse overgripende systemene, som på hver sine måter kan skape og distribuere velferd. Den offentlige sektorens ekspansjon kulminerte på 1980-tallet. Da kolliderte, hevder redaktørene, "sociala ambitioner med ekonomiska restriktioner". Det førte til "restauration av marknadens betydelse genom avreglering, privatisering och begränsningar i transfereringssystemen".

Skulle det innvendes noe mot *Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv*, måtte det være at forfatterens og redaktørenes innsats burde ha blitt belønnet med en penere og litt mer påkostet trykksak enn en uformelig lefse som går i oppløsning etter kort tids lesning. Likevel: Rapporten vil uten tvil bli stående som et sentralt dokument for forståelsen av hva som skjedde i Sverige fra 1975 til 1995, og utgjøre en kilde til inspirasjon både for dem som vil analysere enkeltfenomener og for dem som vil sette sosiale fenomener inn i større sammenhenger. Men altså: Det er dyster lesning, gang på gang griper man seg i å spørre, er det virkelig Sverige dette handler om?

Statistiska centralbyrån, *Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975-1995*, Stockholm 1997, Levnadsförhållanden, Rapport nr. 91, Sveriges officiella statistik, 672 sider (CD-rom versjon vedlagt).

Espen Søbye

(espen.sobye@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for makroøkonomi.